

ԹՄՐԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԱՊՕՐԻՆԻ ՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԹՄՐԱՄՈՒԼՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԻ ՈՒ ԳՐԱՆՑ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՈՐՈՇ ՏԱՐՅԵՐ

Ամբողջ աշխարհում բնրամոլությունը ժամանակակից հասարակության մեծագույն ուղբերգություններից մեկն է, որը հանգեցնում է հսկայական բացասական հետևանքների՝ մարդկության գեոֆոնդին պատճառելով անուղղելի վնաս: Թմրամիջոցների, հոգեմետ նյութերի և դրանց «պրեկուրսորների» օգտագործումը, ապօրինի շրջանառությունը, տարածումը լուրջ վտանգ է ներկայացնում ոչ միայն անհատի, այլև ողջ հասարակության և պետության համար՝ սպառնալով պետության անվտանգությանն ու կայունությանը, աղետալի վնասներ հասցնելով երկրի տնտեսությանը, ազգի գեոֆոնդին¹: Թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառությունը նաև լուրջ հանցածին գործոն է՝ էական ազդեցություն ունենալով երկրում քրեական իրավիճակի վրա: Թմրանյութեր և հոգեմետ նյութեր ձեռք բերելու նպատակով նյութական միջոցներ հայթայթելու համար կատարվում են հանցանքներ, այդ թվում՝ ծանր և առանձնապես ծանր:

Թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության հետ կապված հանցագործությունների հանրային վտանգավորությունը, հատկապես վերջին ժամանակաշրջանում, բարձրացել է, որի պատճառով էլ դրա դեմ պայքարը՝ ոչ միայն ներպետական, այլև միջազգային խնդիր է:

Թմրամիջոցների, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի և դրանց «պրեկուրսորների» հետ ուղղակի կամ անուղղակի կերպով կապված ցանկացած գործողություն, որը հակասում է Հայաստանի Հան-

րապետության օրենսդրությանը, կոչվում է թմրամիջոցների, հոգեմետ նյութերի և դրանց պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառություն:

Նեղ առումով թմրամիջոցը նյութ է, որը, մուտք գործելով մարդու օրգանիզմ, ազդում է նյարդային համակարգի վրա և, ելնելով օգտագործման ծավալներից ու ժամկետներից, նվազ կամ առավել չափով, փոփոխում է օրգանիզմի մեկ կամ մի քանի ֆունկցիա:

Թմրամոլությունն այն վիճակն է, երբ անձն ապօրինի ճանապարհով պարբերաբար, որոշակի ծավալներով օգտագործում է թմրամիջոց հանդիսացող նյութ կամ հոգեմետ դեղորայք, որոնք ազդում են նյարդային համակարգի վրա և առաջացնում հոգեբանական ու ֆիզիկական կախվածություն²:

Թմրամոլությունը հիվանդություն է: Թեթև թմրամիջոցի գործածումից (մարիխուանա), որի ազդեցությունը դառնում է սովորական, անձը փնտրում է նոր էյֆորիա և աստիճանաբար անցնում ավելի «ծանր» թմրամիջոցի գործածմանը (ավիոն, հերոին), որոնց ազդեցությունը թելադրում է ժամանակ առ ժամանակ ընդունել ավելի բարձր դոզաներ, որն էլ իր հերթին տանում է մարդուն դեպի մահ:

Թմրամիջոցի պարբերաբար օգտագործումը վաղ, թե ոչ առաջ է բերում հոգեկան կախվածություն, իսկ չդադարեցնելու դեպքում՝ նաև ֆիզիկական կախվածություն: Նշանակում է, որ «թմրամոլ» անխորոշում ունեցող հիվանդը պետք է անպայման ունենա հոգեկան կախվա-

ԱՄՍ - ԱՊՐԻԼ 2019 3 - 4 (237-238)

ԳԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

ծություն իր իսկ կողմից պարբերաբար օգտագործվող թմրամիջոցից: Մյուս կողմից, եթե անձն օգտագործում է կամ օգտագործել է որևէ թմրամիջոց, բայց նրա մոտ դեռևս հոգեկան կախվածության նշաններ չկան, նա դեռևս թմրամոլ չէ:

Այսինքն՝ թմրամիջոց օգտագործողը որակվում է թմրամոլ այն դեպքում, եթե նրա մոտ ի հայտ է գալիս հոգեկան կախվածություն: Հոգեկան կախվածությունից հետո առաջանում է ֆիզիկական կախվածություն: Երբ անձի մոտ ի հայտ է գալիս ֆիզիկական կախվածություն, ապա կարելի է վատահորեն ասել, որ նրա մոտ կա նաև հոգեկան կախվածություն³:

Ինչպես արդեն նշվեց, թմրամոլության և թունամոլության առաջին և պարտադիր նշանը հոգեկան կախվածության առաջացումն է: Արդեն առկա հոգեկան կախվածությունն այնքան կայուն է, որ անգամ թմրամիջոցների կամ հոգեմետ (հոգեներգործում) նյութերի օգտագործումը դադարեցնելուց հետո մնում է ողջ կյանքի ընթացքում:

Հոգեկան կախվածությունն ունի իր բժշկական բացատրությունը: Թմրամոլության և թունամոլության զարգացումը պայմանավորված է գլխուղեղում կատարվող անդարձելի տեղաշարժերով, օրինակ՝ հատուկ նյարդային ընկալիչների (ռեցեպտորների) փոփոխություններով, զանազան նյութերի (մեդիատորների, օրինակ՝ դոպամին, սերոտոնին, էնդորֆիններ, էնկեֆալիններ և այլն) առաջացման կայուն արգելակմամբ կամ ավելցուկով և այլն:

Եվ վերջապես, ի հայտ են գալիս տվյալ թմրատեսակին հատուկ գրկանքի համախտանիշի (աբստինենտային) նշաններ՝ թմրամիջոցի կամ հոգեմետ նյութի հերթական դեղաչափի ընդունման անհագորդ ցանկություն՝ զուգակցված խորը հոգեկան և ֆիզիկական անախորժ զգացումներով, մարմնի կոտրատվածություն, անքնություն, լուծ, նոխկանք և փսխում, գերգրգռվածություն կամ անտարբերություն և այլն: Եթե կա գրկանքի

համախտանիշ, ապա կարելի է ասել, որ հիվանդի մոտ արդեն ձևավորվել է ֆիզիկական կախվածություն, երբ թմրամոլը ստիպված է լինում արդեն իր ֆիզիկական տառապանքները մեղմելու համար կրկին ու կրկին թմրամիջոցներ օգտագործել:

Առաջացած արատավոր օղակն ի վերջո հանգեցնում է անձի հոգեկան և սոցիալական լրիվ դեգրադացիայի:

Թմրամիջոցների չարաշահումն իր բնույթով քրեածին է: Թմրամիջոցի հենց սկզբնական օգտագործումից առաջինը, որ զգացվում է՝ դա ինքնավերահսկողության թուլացումն է: Այն հանգեցնում է տարբեր հանցագործությունների կատարմանը: Թմրամոլությամբ պայմանավորված հանցագործությունները կարող են դասվել թմրահարբածության վիճակում կատարվող հանցագործությունների շարքին, կարող են լինել թմրանյութ ձեռք բերելու միջոցներ հայթայթելու նպատակով կատարվող հանցագործություններ, կազմակերպված հանցավորության՝ թմրաբիզնեսի դրսևորման ձև և այլն⁴:

Թմրամոլությունը նպաստում է նաև մարդու կյանքի դեմ ուղղված բռնարարքների թվի ավելացմանը, քանի որ որոշ տեսակի թմրանյութեր օգտագործելիս մարդը դառնում է ավելի ագրեսիվ, նրա համար դյուրին է դառնում ցանկացած հակաօրինական արարք կատարելը: Թմրանյութերի ազդեցության տակ կատարվում են բռնություններ, ծեծկռտություններ, մարմնական վնասվածքներ, շահադիստական հանցագործություններ և այլն⁵:

Տարբեր երկրներում և տարբեր ժամանակներում իրականացված քրեաբանական բազմաթիվ հետազոտություններ ցույց են տվել, որ թմրամոլությունն առաջին հերթին ախտահարում է երիտասարդությանը, որն ի վիճակի չի լինում դիմակայելու թմրամիջոցը գոմե մեկ անգամ փորձելու գայթակղությանը և հենց այդ մեկ անգամն էլ դառնում է ճակատագրական⁶:

Թմրամոլության դրդապատճառները

Շատ հաճախ երիտասարդները, հատկապես դեռահասության շրջանում, հայտնվում են թմրամոլների խմբերում կամ հանդիպում թմրամիջոց օգտագործողների: Գործնականում գրեթե բոլոր տղաներն իրենց կյանքի ընթացքում թմրամիջոց օգտագործելու առաջարկ են ստանում: Շատերն են կյանքում տարբեր դժվարությունների և խնդիրների հանդիպում, սակայն մարդկանց միայն փոքր մասն է դառնում թմրամոլ: Իսկ ինչու մեկն ընկնում է թմրամիջոցներից կախվածության մեջ, իսկ մյուսը՝ ոչ, թեև երկուսի վրա էլ ազդում են արտաքին նույն գործոնները:

Ինչու է անհատը փորձում այս կամ այն հոգեներգործուն նյութը, թեև շատ անգամ նա քաջ գիտակցում է, որ դա անբույ-լատրելի է և վտանգավոր: Մա բացատրել միայն «ավելորդ» հետաքրքրասիրությամբ՝ բավարար չէ (և հետո՝ ո՞վ կարող է պնդել, այն ավելորդ հետաքրքրասիրություն է, թե՛ ոչ): Բայց, ամեն դեպքում, թմրամիջոցը փորձում է տվյալ անձը և ոչ թե մեկ ուրիշը: Ուրեմն, դրդապատճառները պետք է նախևառաջ փնտրել անձի մեջ: Այսինքն՝ թմրամոլության և թունամոլության սկիզբը բաքնված է տվյալ անձի «ներաշխարհում», որը պայմանակա-նորեն կարելի է անվանել այդ անձի անհատականությամբ պայմանավորված դրդապատճառներ:

Իհարկե, պետք է նշել, որ անձի մոտ կարող են հանդես գալ մասն հակառակը՝ «պաշտպանական» վարքագծեր, որոնք տվյալ անձին անընդհատ հետ են մղելու թմրամիջոց փորձելուց՝ անկախ նրանից, որ իր շրջապատում դա ընդունված է, որ դրա օգտագործումը կնպաստի ընկեր-ների մոտ «հեղինակություն» ձեռք բերելուն և այլն: Այդպիսի «պաշտպանական» գործոններից են սառնասրտությունը, կշռադատված մտածելակերպը, «ոչ» ասելու բարդությանց գերծ լինելը և այլն: Անձի բնավորության առանձնահատկությունները ձևավորվում և հղկվում են

նրա զարգացման ու դաստիարակության ընթացքում և շատ անգամ կախված են ծնողների, դաստիարակների, ուսուցիչների և հասակակիցների ազդեցությու-նից:

Պատկերացրեք, որ դեռահասն ունի թմրամիջոց փորձելու «ներքին ռեզերվ-ներ»: Որպեսզի շղթան փակվի, պետք է որևէ մեկն այդ թմրամիջոցն առաջարկի կամ վաճառի կամ հյուրասիրի և այլն: Այսինքն՝ անհատական դրդապատճառներն առանձին վերցված անհրաժեշտ, բայց հաճախ ոչ բավարար պայմաններ են՝ հոգեներգործուն նյութերի չարաշահման առաջին փորձերը սկսելու համար: Որպեսզի անհատը փորձի որևէ թմրամիջոց կամ հոգեմետ նյութ, հաճախ նրան պետք է լինում նպաստող արտաքին միջավայր, ինչպիսիք են՝ ընկերների ազդեցությունը, թմրամիջոցների տարածվածությունն ու մատչելիությունը, թմրամիջոց օգտագործելու մոդան և հետաքրքրասիրությունը, կենցաղային դժվարություններն ու այլ անձնական խնդիրներ: Այս ամենով ձևավորվում են անհատին շրջապատող արտաքին միջավայրի գործոնները:

Արտաքին գործոններն իրենց հերթին կարող են նպաստել կամ կանխել (նայած, թե որ կողմն է գերակշռում՝ նպաստողը, թե՛ պաշտպանականը) անձի թմրամիջոց կամ հոգեմետ նյութ չարաշահելուն: Այս գործոնները հաճախ հանդես են գալիս որպես թմրամիջոց կամ հոգեմետ նյութ չարաշահելու անհրաժեշտ, բայց ոչ բավարար պայմաններ:

Ի մի բերելով նշենք, որ հոգեներգործուն նյութն առաջին անգամ փորձելուն նպաստում են երկու հիմնական գործոններ.

1. Մարդու անհատական ռիսկային (նպաստող) առանձնահատկությունները,
2. Արտաքին ռիսկային (նպաստող) գործոնները:

Այս գործոններից առնվազն մեկի առկայությունն արդեն բավարար է, որ անձը սկսի որևէ հոգեներգործուն նյութ չարաշահելու իր առաջին քայլերը: Ընդ որում՝

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2019 3 - 4 (237-238)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

արա հավանականությունը մեծանում է, երբ վերոհիշյալ երկու գործոնները միաժամանակ են հանդես գալիս⁷:

Այսպիսով՝ թմրամիջոց կամ հոգեմետ նյութ չարաշահելու համար գոյություն ունեն արտաքին և ներքին գործոններ, որոնցից յուրաքանչյուրն իր հերթին ունի նպաստող կամ պաշտպանական ենթագործոններ:

Թմրամիջոցի կամ հոգեմեկ նյութի կրկնակի չարաշահում

Ամեն ինչ սկսվում է առաջին փորձից:

Հաճախ ամաչկոտ և իր այս թույլ կողմի մասին քաջ գիտակցող դեռահասը, փորձելով հոգեխթանիչ հաբ, վերափոխվում է ինքնավստահ և «նախկին» բարոյություններից զերծ «հզոր» մի անձնավորության, որը կարող է իրեն այնպիսի արարքներ թույլ տալ, որ հետո զարմանալու է իր իսկ «քաջության» վրա:

Օրինակները շատ են, իսկ արդյունքները՝ հաճախ միևնույնը. դեռահասը սկսում է կրկնակի անգամ օգտագործել նույն թմրամիջոցը կամ էլ փորձարկում մեկ ուրիշը՝ «ավելի լավը»:

Այս փուլում դարձյալ ամեն ինչ կախված է թե՛ անհատից և թե՛ շրջապատող միջավայրից: Մեծ նշանակություն է ստանում նաև նրա տեղեկացվածության մակարդակն այն խնդրի շուրջ, որի մեջ ինքը սկսել է աստիճանաբար մխրճվել: Նա կարող է անգամ չգիտակցել, որ արդեն հայտնվել է քրեական պատասխանատվության դաշտում:

Կան միմյանց լրացնող մի շարք տեսություններ, որոնց հեղինակները փորձում են բացատրել, թե ինչու է անհատը չարաշահում այս կամ այն թմրամիջոցը կամ որևէ հոգեմետ նյութ: Օրինակ, ժառանգականության տեսության կողմնակիցները պնդում են, որ ամեն ինչի, այդ թվում՝ թմրամոլության և թունամոլության հիմքում ընկած է այդ անձի ժառանգական նախատրամադրվածությունը: Այս տեսությամբ է բացատրվում այն երևույթը, որ նույն թմրատեսակն օգտագործող

տարբեր անձանց մոտ հակվածությունն ու այնուհետև թմրամոլությունը զարգանում են տարբեր ժամանակաշրջաններում:

Ըստ որոշ հետազոտությունների թմրամոլությունը, թունամոլությունը և հանցավորությունը պայմանավորված են այն կոնֆլիկտներով, որոնց դեռահասը հանդիպում է և փորձում է լուծել հասունացման շրջանում: Իհարկե, այդ կոնֆլիկտների հաջող լուծումը կամ անլուծելի մնալը՝ երկու դեպքում էլ առաջ է բերում «հուզական փոթորիկ», որի հաղթահարման համար դեռահասները փորձում են դիմել «չթույլատրված միջոցների» և իրենց անդորրը վերագտնել «ուղեղը թուլացնելով»: Ընդհանրապես, հոգեբանները գտնում են, որ հանգստացնող ազդեցությամբ օժտված թմրամիջոցներն առաջին հերթին օգտագործում են սեփական գայրույթը, նախանձը և կաշկանդվածությունը վերահսկելու նպատակով, իսկ խթանիչ թմրամիջոցներն օգտագործում են հոգնածությունը և ընկճվածությունը հաղթահարելու համար: Ուրիշ հետազոտողներ ամեն ինչի հիմքում դնում են ծնող-երեխա փոխհարաբերությունները. վաղ տարիքում ունեցած խորը հիասթափությունները, ընտանեկան կոնֆլիկտները, ծնողների և երեխաների միջև ոչ ներդաշնակ փոխհարաբերությունները, ինչպես նաև անհետևողական դաստիարակությունը⁸: Այս բոլոր տեսություններն էլ կարևոր են և փոխլրացնում են միմյանց:

Ամփոփելով պետք է նշել, որ թմրամիջոցների ապօրինի օգտագործման կանխարգելումը պետք է ներառի անհատական, հանրային և շրջապատող միջավայրի գործոնների վրա ազդող տարբեր միջոցառումներ, որոնց նպատակը, վերջին հաշվով, թմրամոլության կամ թունամոլության որպես խնդրահարույց երևույթի մեղմացումն է: Այս միջոցառումները պետք է ներառեն տարբեր գործողություններ, որոնք ուղղված կլինեն առողջ և անվտանգ վարքագծի ձևավորմանն ու ամրապնդմանը:

- ¹ Криминология: Учебник для вузов/ Под. общ. ред. д.ю.н., проф. А.И. Долговой, 2-е изд., М., Издательство НОРМА, 2003, с. 659.
- ² Криминология: учеб. пособие / Г.И. Богуш [и др.], под. ред. Н.Ф. Кузнецовой, М., 2009, с. 147-148.
- ³ Криминология: Учебник / под. ред. проф. Малкова В.Д., М., ЗАО «Юстицинформ», 2004, с. 433-434.
- ⁴ Քրեաբանություն և հանցագործությունների պրոֆիլակտիկա: Դասախոս. դասընթաց / Ս. Պ. Բալանյան, Երևան, Ասողիկ, 2011, էջ 396:
- ⁵ Криминология: Учебник / под. ред. проф. Малкова В.Д., М., ЗАО «Юстицинформ», 2004, с. 504.
- ⁶ Криминология: учеб. пособие / Г.И. Богуш [и др.], под. ред. Н.Ф. Кузнецовой, М., 2009, с. 154.
- ⁷ Քրեաբանություն և հանցագործությունների պրոֆիլակտիկա: Դասախոս. դասընթաց / Ս. Պ. Բալանյան, Երևան, Ասողիկ, 2011, էջ 403:
- ⁸ Криминология: учеб. пособие / Г.И. Богуш [и др.], под. ред. Н.Ф. Кузнецовой, М., 2009, с. 152.

RESUME - РЕЗЮМЕ

SOME ISSUES OF DRUG ADDICTION AND ILLICIT DRUG TRADE AND WAYS OF THEIR PREVENTION

Yeremia Asatryan

*Criminolog at the Scientific Research Center of Applied problems in
Criminology of National Bureau of Expertises RA*

The article describes the issues of illicit drug trade, in particular, both the negative consequences of drug use and their abuse, as well as their crime generating issues. Detailed information about on the causes of the illicit use of drugs, their abuse, as well as on the conditions contributing to it is presented. The negative and dangerous consequences of drug abuse in particular by juvenile, as well as the effectiveness of measures for their early prevention are noted.

Keywords: drug addiction, crime, criminalistics, criminology, criminogenic effect, narcotic drugs.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ О НАРКОМАНИИ, О НЕЗАКОННОМ ОБОРОТЕ НАРКОТИКОВ И О ПУТЯХ ИХ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ

Еремия Асатрян

*криминолог Научно-исследовательского центра прикладных проблем
криминологии Национального бюро экспертиз РА*

В статье рассматриваются вопросы незаконного оборота наркотиков, негативные последствия употребления наркотиков и злоупотребления ими, а также их влияние на рост преступности. Подробно представлена информация о причинах незаконного использования наркотиков, злоупотребления ими, а также о способствующих этому условиях. Отмечены негативные и опасные последствия злоупотребления наркотиками, в частности несовершеннолетними, а также рассмотрены эффективные меры для предотвращения злоупотребления наркотиками на раннем сроке.

Ключевые слова: наркомания, преступность, криминалистика, криминология, криминогенный эффект, наркотические средства.

Բանալի բառեր - քրիմինոլոգիան, հանցալիրոլոգիան, քրեաբանություն, կրիմինալոգիա, կրիմինոլոգիան ազդեցություն, քրիմինոլոգներ:

ՄԱՐՏ - ԱՄՐԻԼ 2019 3 - 4 (237-238)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն